

Recenzje

Aneta M. Sokół

Szymon Broda, *Dla wiary i regionu. Zbiory regionalne „Biblioteki dla każdego” działającej przy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Św. Trójcy w Skoczowie w aspekcie ideowym i środowiskowym*, Parafia Ewangelicko-Augsburska w Skoczowie, Skoczów 2024, ss. 372.

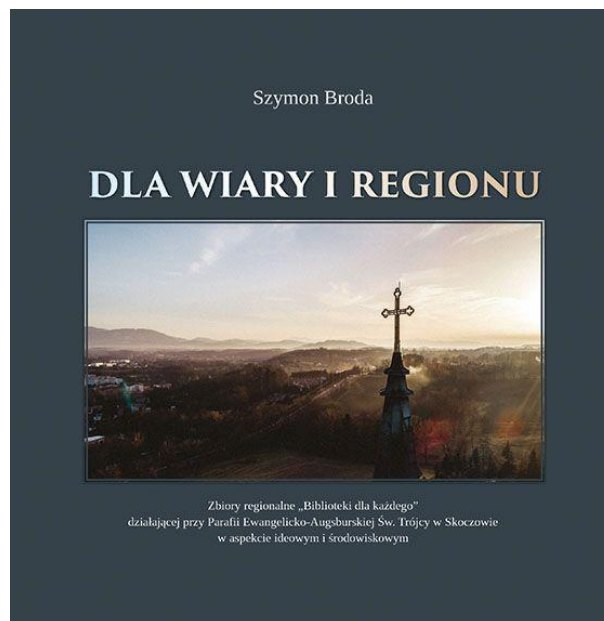
Ewangelicy przywiązują wielką wagę do piśmiennictwa o charakterze religijnym, co szczególnie widoczne jest na Śląsku Cieszyńskim. Od czasów Reformacji przy ewangelickich parafiach cieszyńskich powstawały biblioteki parafialne, które odgrywały ważną rolę w procesie kształtowania konfesyjnej tożsamości wśród wiernych. Biblioteki, jak też księgozbiory parafialne, mają duże znaczenie również w czasach współczesnych, o czym przekonuje przedstawiona poniżej publikacja.

W latach 80. XX w. przy parafii ewangelicko-augsburskiej w Skoczowie powstała biblioteka, która funkcjonuje po dzień obecny jako skoczowska „Biblioteka dla każdego”. Od samego początku opiekę nad biblioteką sprawuje Renata Świder, która z wielkim poświęceniem i pasją czuwa nad jej kształtem organizacyjnym, a także ideowym i wizerunkowym. Dzięki swej opiekunce skoczowska biblioteka stała się nie tylko miejscem, gdzie udostępniana jest literatura z zakresu szeroko pojętej tematyki chrześcijańskiej, ale jest także ważnym miejscem spotkań w lokalnym środowisku, skupia wokół siebie wolontariuszy, współpracuje z lokalnymi działaczami, podejmuje również działania na rzecz różnych grup potrzebujących, w tym dzieci. Pisząc o „Bibliotece dla każdego”, nie sposób nie podkreślić, że jej misją stało się również tworzenie ogólnopolskiej sieci bibliotek chrześcijańskich, które powstają przy parafiach ewangelickich jak i zborach zielonoświątkowych, baptystycznych oraz innych wspólnotach protestanckich (obecnie to 23 biblioteki w całej Polsce). Można to uznać za swoisty fenomen – skoczowska biblioteka, jako biblioteka macierzysta, umożliwia zakładanie kolejnych placówek bibliotecznych.

Warto podkreślić, że obok tradycyjnych zbiorów bibliotecznych (książki, czasopisma, broszury) biblioteka posiada również bogaty zbiór nagrań z Tygodni Ewangelizacyjnych w Dziegielowie – corocznej imprezy o charakterze chrześcijańskim, organizowanej przez Centrum Misji i Ewangelizacji Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce skierowanej do wszystkich, którym bliskie jest przesłanie Ewangelii. Księgozbiór biblioteki skoczowskiej jest udostępniany wszystkim zainteresowanym, wykraczając poza krąg parafialny czy konfesyjny, co zawarte zostało w nazwie biblioteki.

Tej właśnie bibliotece poświęcona została książka Szymona Brody: *Dla wiary i regionu. Zbiory regionalne „Biblioteki dla każdego” działającej przy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Św. Trójcy w Skoczowie w aspekcie ideowym i środowiskowym* (wyd. 2024). Autor jest antropologiem kultury, absolwentem Filii w Cieszynie Uniwersytetu Śląskiego, jest autorem publikacji naukowych, a pośród jego licznych zainteresowań szczególne miejsce zajmuje Śląsk Cieszyński. Jego współpraca z „Biblioteką dla każdego” zaowocowała niniejszą publikacją.

Prezentowana książka przedstawia szczególną część zbiorów skoczowskiej Biblioteki, czyli publikacje dotyczące „wiary i regionu”, które zostały pokazane na szerokim tle ideowym, historycznym oraz kulturowym związanym ze specyfiką cieszyńskiego luteranizmu i tradycjami ewangelików ze Śląska Cieszyńskiego. Jest to jednocześnie publikacja okazała pod względem wydawniczym – powiększony format w stosunku do standardowego, twarde okładki, kolorowy dodatek ilustracyjny, obszerny wybór źródeł bibliograficznych zamieszczony na jej końcu. Warto zaznaczyć, że Szymon Broda w swojej książce zastosował oryginalną

narrację o regionalnych zbiorach „Biblioteki dla każdego” jako kolekcji powstającej spontanicznie w odpowiedzi na potrzeby lokalnego środowiska, uwzględniającej przeszłość regionu cieszyńskiego, a jednocześnie otwartej na pluralizm kulturowy i różnorodność religijną otaczającej rzeczywistości.

W poprzedzającym słowie wstępnym Autor zaznacza, że książka jest swego rodzaju „przewodnikiem naukowym” po wybranym zbiorze publikacji, które dotyczą ewangelików cieszyńskich i ich dorobku, ale uwzględniają także tradycje innych wspólnot protestanckich obecnych w lokalnym środowisku oraz w całym regionie. Religijna mozaika regionu byłaby jednak niepełna bez przypomnienia o tradycjach i kulturze żydowskiej, związanych głównie z przeszłością, ale utrwalanych w publikacjach współczesnych. Autor podkreśla także, że jego spojrzenie na wyodrębnione publikacje jest wielostronne, uwzględnia on dialog z przeszłością, elementy dyskusji teologicznej oraz czasem przełamywanie stereotypowych ocen.

Książka składa się z dwudziestu rozdziałów, z czego trzy pierwsze mają charakter wprowadzający, dalsze natomiast przedstawiają wyodrębnione z całego księgozbioru piśmiennictwo, przywołują reprezentatywnych autorów, zatrzymują naszą uwagę na wybranych tytułach, ale także na zjawiskach społecznych czy kulturowych.

W pierwszym rozdziale przedstawiane są ogólne informacje o Bibliotece. Jakie były początki skoczowskiej biblioteki parafialnej? W jaki sposób rozrastał się jej księgozbiór? Jak wyglądają różne inne aspekty działalności bibliotecznej? Podkreślone jest zaangażowanie wolontariuszy, którzy są stale obecni w życiu bibliotecznym (m.in. współtworząc katalog online zbiorów). Pokrótce omówiona została działalność Biblioteki na rzecz różnych grup potrzebujących, w tym potrzebujących wsparcia duchowego. Wykraczając poza standardowe udostępnianie książek, „Biblioteka dla każdego” organizuje różnego rodzaju spotkania, warsztaty, wykłady oraz zajęcia dla dzieci (m.in. z udziałem psychologów i pedagogów). Jest to zatem miejsce, w którym nie tylko gromadzone są unikatowe zbiory, ale prowadzona jest również aktywność na rzecz najbliższego środowiska, skierowana do wszystkich bez względu na wyznanie. Skoczowska Biblioteka z powodzeniem pielęgnuje również relacje ekumeniczne i współpracę międzywyznaniową.

W rozdziale „Dziedzictwo historyczno-kulturowe ewangelików cieszyńskich” Autor z całym zapałem tematu przedstawia czytelnikom dzieje ewangelicyzmu na Śląsku Cieszyńskim – od wprowadzenia luteranizmu jako wyznania obowiązującego w księstwie cieszyńskim w XVI w., poprzez odzyskanie niepodległości i przyłączenie się cieszyńskich wyznawców do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w II Rzeczypospolitej, po nowy wymiar funkcjonowania Kościoła luterńskiego w Polsce w ostatnich dziesięcioleciach. W prezentowanej narracji przywołanych zostało wiele sztandarowych publikacji, autorytetów naukowych i opinii, dzięki czemu poznajemy historię cieszyńskiego ewangelicyzmu w kontekście narodowym, ale także europejskim oraz na tle regionu. Autor zwraca uwagę na różnorodność kulturową ewangelickiego dziedzictwa współtworzonego na Śląsku nie tylko przez polskich, ale także niemieckich oraz czeskich wiernych. Śląsk Cieszyński traktowany jest również jako całość, razem z jego zaolziańską częścią przyłączoną w 1922 r. do Czechosłowacji, przypominając, że na tych terenach pozostała liczna grupa polskich ewangelików. To jednocześnie próba spojrzenia na konfesijną przeszłość poprzez pryzmat lokalnego dorobku religijno-kulturowego, z całym jego dziedzictwem historycznym i różnorodnością.

W dalszej części prezentowane są poszczególne grupy publikacji wybrane z całego skoczowskiego księgozbioru. Każdej grupie publikacji poświęcony został odrębny rozdział, poprzedzony dodatkowym komentarzem dotyczącym treści rozdziału. Zwraca jednocześnie uwagę szeroki wachlarz omawianych tematów i form piśmienniczych, które obejmują kazania, wykłady biblijne, literaturę piękną powstałą w kręgu konfesji, a także opracowania dotyczące kultury muzycznej, sztuki, architektury czy ewangelickiego szkolnictwa; częścią tych zbiorów są także nagrania i materiały audiowizualne, przede wszystkim z Tygodni Ewangelizacyjnych w Dziegielowie.

W pierwszej kolejności omówione zostały biografie, które w „Bibliotece dla każdego” są liczną grupą publikacji; Autor koncentruje jednak swoją uwagę przede wszystkim na biografiach osób zasłużonych dla cieszyńskiego ewangelicyzmu. Publikacje ukazują wiele postaci historycznych – działaczy ewangelickich, duchownych oraz osoby w inny sposób oddane swojej konfesji. Przypomniane zostały opracowania biograficzne autorstwa Władysława Sosny, który upamiętniał sylwetki ewangelików z różnych okresów historii (np. *Barwy luteranizmu cieszyńskiego*, 2015); zebrane książki dotyczą także ks. Andrzeja Wantuły (1905-1976), zwierzchnika Kościoła luterńskiego w czasach PRL-u, czy np. znanego pisarza Jerzego Pilcha (1952-2020). Szymon Broda tak podsumowuje: „*Chronologicznie rzecz ujmując, można powiedzieć, że biografie wielkich swoim życiem i dziełem ewangelików cieszyńskich sięgają od ks. Jerzego Trzanowskiego do Adama Małysza*” (s. 108).

Przedstawiane są kazania ewangelickich duchownych, w których znalazły się odniesienia do spraw i wydarzeń lokalnych, jak np. kazanie pastora Schmitza na jubileusz 100-lecia kościoła Jezusowego w Cieszynie (1809). Tematy lokalne zostały dostrzeżone także w kazaniach ks. Ryszarda Janika (1930-2018), wieloletniego proboszcza parafii ewangelickiej w Jaworzu, jak też w kazaniach zamieszczanych na łamach prasy luterńskiej. Podkreślane jest równocześnie znaczenie tradycji publikowania kazań jako szczególnej formy wypowiedzi skierowanej do wiernych.

W zbiorach „Biblioteki dla każdego” zgromadzonych zostało wiele publikacji ukazujących stosunek ewangelików do sztuki, malarstwa i architektury (rozdz. „Luteranie cieszyńscy w sferze sztuki”). Przywołując książki poświęcone zabytkom, dziełom plastycznym, a przede wszystkim architekturze kościołów ewangelickich na Śląsku Cieszyńskim, pokazane zostało, na czym polega istota sztuki protestanckiej. Wymieniane publikacje uświadamiają, w jaki sposób kościoły powstające w kręgu cieszyńskim zmieniały się na przestrzeni stuleci, jak wyglądają również współczesne świątynie luterńskie na Śląsku. Zebrane pozycje pokazują przede wszystkim architekturę najważniejszej luterńskiej świątyni na Śląsku Cieszyńskim – kościoła Jezusowego w Cieszynie, jak też zabytkowy Bielski Syjon – ewangelickie miejsce na mapie Bielska-Białej, wraz ze Studnią Pastorów upamiętniającą bielskich duchownych. Wśród publikacji udostępnianych w Skoczowie nie mogło zabraknąć prac największej znawczyni sztuki protestanckiej – prof. Ewy Chojekiej, która m.in. w swojej książce przedstawiła luterńskie kościoły wzniesione w ostatnich dziesięcioleciach na Śląsku (*Silesia incognito. Architektura kościołów ewangelickich Górnego Śląska 1945-2017. Tło historyczne, forma, treści ideowe*, 2020).

Prezentowane publikacje dotyczą także bogatych tradycji muzycznych cieszyńskich ewangelików. Dostępne w księgozborze skoczowskim prace ukazują zasłużonych twórców muzyki ewangelickiej – od ks. Jerzego Trzanowskiego (1592-1637) po współczesnych związanych ze Śląskiem Cieszyńskim kompozytorów i wykonawców. Pokazany został fenomen ks. Trzanowskiego, twórcy *Cinthy Sanctorum*, najbardziej znanego luterńskiego śpiewnika używanego przez polskich, czeskich i słowackich wiernych. XVI-wiecznemu pastrowi spod Cieszyna poświęconych zostało wiele wydanych publikacji. Zaprezentowane muzykalia dotyczą jednocześnie różnych aspektów konfesyjnej przeszłości, ukazują znaczenie muzyki dla trwania ewangelickiej religijności oraz przypominają osiągnięcia muzyczne cieszyńskich twórców, organistów i kompozytorów (m.in. Jana Sztwiertni (1911-1940), Karola i Andrzeja Hławiczków czy Stanisława Hadyny (1919-1999)).

W skoczowskich zbiorach bibliotecznych nie mogło zabraknąć literatury pięknej. Przedstawiona została poezja uwzględniająca tematykę wiary, osadzona tym samym w scenerii regionu i konfesji. W poszukiwaniu ewangelickich motywów przypomniane zostały tomiki poetyckie Adolfa Fierli (1908-1967) – powojennego biskupa Kościoła ewangelickiego w Wielkiej Brytanii pochodzącego z Zaolzia. Przedstawiane są współczesne wydania poezji duchownych jak i autorstwa osób świeckich. W tym jednym miejscu (rozdziale) zebranych zostało wiele różnych inicjatyw poetyckich, a zarazem różnorodne grono autorów wydanych wierszy, nawiązujących w swojej wymowie do konfesyjnego dziedzictwa w ujęciu lokalnym („Poezja – strofy spod beskidzkich groni”).

Odrębny rozdział przybliży twórczość Aleksandry Błahut-Kowalczyk, ewangelickiej diakon, teolożki, autorki publikacji religijnych oraz poetki. Szymon Broda przedstawia bogactwo tematyki i przekazu zawarte w jej poezji wraz z teologiczną zadumą nad światem, ludzkim cierpieniem i upływem czasu (m.in. w tomiku *Przystanek cisza*, 2014). Twórczość poetycka ewangelickiej diakon została omówiona w kontekście jej drogi życiowej, zaangażowania ekumenicznego oraz służby dla innych. To zarazem samodzielny szkic zapoznający z poezją wyrastającą z tradycji cieszyńskich i różnych doświadczeń życiowych („Hojność i wstrzemięźliwość – o poezji dk. Błahut-Kowalczyk w kontekście biograficznym i służby kościołowi”).

W „Bibliotece dla każdego” literatura piękna jest reprezentowana również przez powieści Lidii Czyż, najbardziej poczytnej luterńskiej pisarki na Śląsku Cieszyńskim. Spośród kilkunastu powieści jej autorstwa Szymon Broda zatrzymuje swoją uwagę na tych, których fabuła powiązana jest z regionem cieszyńskim i ewangelicyzmem lub tradycjami innych wspólnot protestanckich. Warto zadać pytanie, które z powieści zostały osadzone w tej tematyce?, oraz – jakie historie zainspirowały wiślańską pisarkę? Możemy dowiedzieć się o tym sięgając do prezentowanej książki albo zagłębiając się w lekturę powieści Lidii Czyż, w dużej mierze opowieści o utracie i odzyskiwaniu wiary.

„Biblioteka dla każdego” posiada nagrania z Tygodni Ewangelizacyjnych w Dzięgielowie, corocznej imprezy religijnej organizowanej od ponad już 70 lat przez Kościół luterński w Polsce. Cenne są zatem informacje zebrane przez Autora dotyczące nagrań z Dzięgielowa (głównie wystąpień ewangelizatorów), które trafiły do Skoczowa stanowiąc obecnie ważną część zbiorów bibliotecznych, będąc również unikatową

kolekcją materiałów nagraniowych w skali kraju. Autor relacjonuje również, jakie związki łączyły działaczy z Dzięgielowa z „Biblioteką dla każdego”. Jak można przeczytać, to „duch dzięgielowski” wpłynął na grono „zapaleńców”, którzy kilkadziesiąt lat temu postanowili utworzyć własną bibliotekę przy parafii ewangelickiej w Skoczowie, która po dziś dzień „rozwija skrzydła” w swojej wielostronnej działalności. W rozdziale dotyczącym Dzięgielowa przypomnianych zostało wiele osób związanych z organizacją Tygodni Ewangelizacyjnych, w tym duchownych, osób świeckich oraz wykładowców (m.in. ks. Leszek Czyż czy Ulrich Parzany). W uzupełnieniu przedstawiony został przegląd zespołów muzycznych występujących podczas Tygodni Ewangelizacyjnych, jak też powstałych z ich inspiracji lub kontynuujących dzięgielowskie tradycje muzyczne.

W dalszej kolejności na kartach książki omówione zostały publikacje dotyczące ewangelickich tradycji edukacyjnych i ewangelickiego szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim; zaprezentowana została „Gazeta Ewangelicka” (1997-2002), której twórcą był obecny proboszcz parafii skoczowskiej, ks. dr Alfred Borski; poznajemy m.in. także zbiory zabytkowe „Biblioteki dla każdego”, odnalezione podczas prac nad książką i zebrane w postaci odrębnej kolekcji.

Prezentacja religijnego dziedzictwa Śląska Cieszyńskiego nie pomija żydowskich tradycji tego regionu. W odrębnym rozdziale przedstawione zostało dziedzictwo kulturowe judaizmu zachowane w wymiarze lokalnym i historycznym. Podkreślane są przyjazne relacje żydowsko-protestanckie, które porządkowały życie społeczne w miastach cieszyńskich w przeszłości, wpływając również na współczesne inicjatywy upamiętniające kulturę żydowską. W „Bibliotece dla każdego” znajdziemy wiele publikacji dotyczących tradycji żydowskich i losów tej wspólnoty na ziemi cieszyńskiej, w tym w Cieszynie, Bielsku-Białej czy w Ustroniu (np. *W cieniu skoczowskiej synagogi*, 1994). Wydane książki z tej tematyki są także świadectwem współczesnych inicjatyw podejmowanych również w kręgu cieszyńskim na rzecz zbliżenia i współpracy w wymiarze judeochrześcijańskim. Warta specjalnej uwagi jest także książka Wiesława Radwańskiego *Zapamiętani. O Żydach Śląska Cieszyńskiego* (2011). Autor jest mocno zaangażowany w upamiętnianie żydowskiego dziedzictwa w regionie cieszyńskim, a jego książka-album dotyczy nie tylko przeszłości, ale również specjalnych projektów związanych z pielęgnowaniem pamięci o dawnej obecności Żydów w pejzażu beskidzkim.

W swojej książce Szymon Broda przedstawił szereg publikacji dotyczących ewangelików i ewangelickiego dziedzictwa na Śląsku Cieszyńskim, z uwzględnieniem również innych wspólnot protestanckich obecnych w regionie. Przedstawiane publikacje obejmują opracowania biograficzne dotyczące ewangelików cieszyńskich (także innych protestantów), wybrane ewangelickie kazania, poezję i popularne wśród czytelników powieści Lidii Czyż, także prace dotyczące sztuki, architektury i ewangelickich tradycji muzycznych na Śląsku Cieszyńskim. Pokazany został fenomen Tygodni Ewangelizacyjnych, co znalazło swój trwały ślad w postaci nagrań zdeponowanych w skoczowskich zbiorach bibliotecznych.

Różnorodność zebranych pozycji tytułowych pokazuje bogactwo lokalnego dziedzictwa religijnego, którego uczestnikami i twórcami są przede wszystkim ewangelicy, ale także członkowie innych wyznań współpracujący ze środowiskiem luteranckim (np. postać skrzypka i pedagoga Józefa Prowera ze Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, zaangażowanego w organizację Tygodni Ewangelizacyjnych, s. 119-120, 246). Zgodnie również z przyjętą koncepcją, Śląsk Cieszyński potraktowany został na kartach książki jako całość – jeden region przedzielony Olzą, z uwzględnieniem publikacji dotyczących także dziedzictwa religijnego zaolziańskich wiernych (np. kościoły wzniesione w Czeskim Cieszynie, s. 146).

W podsumowujących refleksjach warto ponadto podkreślić oryginalną narrację widoczną w książce, uwzględniającą fragmenty kazań, wiersze, wspomnienia, jak również relacje z uczestnictwa Autora w wydarzeniach, spotkaniach czy rozmowach, istotnych dla zawartości treściowej książki (np. relacje z rozmów z ks. bp. seniorem Pawłem Anweilerem). Dzięki takiej „uczestniczącej” perspektywie, książka na pewno jest bardziej przyjazna w trakcie lektury.

Dodatkową wartością książki jest ukazanie „Biblioteki dla każdego” jako miejsca szczególnego, które przekracza ramy standardowej placówki bibliotecznej, kreując dodatkowe działania oraz skupiając wokół siebie grono przyjaznych i współpracujących osób. Dzięki lekturze nietrudno się domyślić, że to przede wszystkim zasługa wieloletniej opieki tego miejsca – Renaty Świder, która inicjuje działalność wokół misji wspomagania innych za pomocą książki i Słowa. Poznajemy tym samym nie tylko księgozbiór, ale także znaczenie Biblioteki dla lokalnego środowiska i różnych grup odbiorców działalności bibliotecznej.

Na zakończenie warto jeszcze raz podkreślić, że książka *Dla wiary i regionu...* prezentuje się okazale – liczy 372 strony, zaopatrzona została w twarde okładki oraz liczne dodatkowe teksty obudowujące zgrab główny. Na początku zamieszczone zostało „Słowo od Opiekunki Biblioteki” (Renaty Świder), „Słowo

Wójta” (Iwona Szarek), a także pozytywna w swej wymowie recenzja dr hab. Alicji Fidowicz z Uniwersytetu Jagiellońskiego. W zakończeniu znajdziemy streszczenie książki w kilku językach, biogramy wolontariuszy i współpracowników oraz przykładowe opinie mieszkańców o skoczowskiej Bibliotece. Zamieszczony „Wykaz źródeł bibliograficznych” pokazuje bogactwo publikacji, które posłużyły Autorowi podczas prac nad książką. Na końcu znajdziemy także fotografie z życia bibliotecznego i wydarzeń organizowanych przez skoczowską Bibliotekę.

Książka przygotowana została z dużą starannością, z przejrzystym podziałem na rozdziały, z uwzględnieniem aparatu naukowego w relacjonowaniu poszczególnych zagadnień i tematów; z powodzeniem może stać się wizytówką „Biblioteki dla każdego” promując jej „zbiory regionalne”, które ukazują udział cieszyńskich ewangelików w budowaniu tożsamości lokalnej i całego cieszyńskiego regionu.

Publikacja jest w pewnym stopniu przewodnikiem po zaprezentowanym piśmiennictwie, może być zapewne także inspiracją do zainteresowania się konfesyjną literaturą w całej jej różnorodności i bogactwie. Jest z jednej strony ważnym źródłem wiadomości o „Bibliotece dla każdego”, a z drugiej – o piśmiennictwie dotyczącym dziedzictwa ewangelickiego zachowanego i pielęgnowanego na Śląsku Cieszyńskim.

Wydawcą książki jest Parafia Ewangelicko-Augsburska w Skoczowie. Jej wydanie dofinansowały instytucje samorządowe – Powiat Cieszyński oraz Gmina Skoczów. Towarzyszy jej również płyta CD „Dla wiary i regionu” z filmem promującym.

Jako publikacja dotowana z funduszy publicznych książka *Dla wiary i regionu...* nie jest dostępna w obiegu księgarskim i nie podlega sprzedaży. Osoby zainteresowane książką mogą napisać na adres: biblioteka@ptew.org.pl.